

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

THE EXPERIMENTAL STUDY OF THE STATE OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS' CREATIVE ABILITIES DEVELOPMENT

У статті обґрунтовано необхідність удосконалення змісту педагогічних навчальних дисциплін; форм, методів та засобів навчання студентів, які сприятимуть розвитку їхніх творчих здібностей. Експериментальне дослідження проводилось на базі Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка. Метою дослідження було виявлення: рівня розвитку творчих здібностей студентів; співвідношення між рівнем розвитку творчих здібностей студента та його академічною успішністю; ставлення студентів і викладачів до виконання завдань творчого характеру у процесі вивчення педагогічних навчальних дисциплін. Для досягнення поставленої мети використано такі методи науково-педагогічного дослідження: анкетування, тестування, бесіду, аналіз процесу і продуктів діяльності. Для виявлення рівня розвитку творчих здібностей ми керувалися такими показниками: оригінальністю, гнучкістю і швидкістю мислення. Відповідно до яких визначено три рівні їхнього розвитку (низький, середній і високий). Результати узагальнення діагностики компонентів творчих здібностей студентів показали, що низький рівень розвитку творчих здібностей мають 8%, середній – 37%, високий – 55% студентів. Найбільш високі показники оригінальності та швидкості мислення (45%, 65% відповідно) показали студенти з високою академічною успішністю. Високий рівень розвитку гнучкості мислення виявлено в 93% студентів. Залежності цього показника і результатів навчання не виявлено. Також проведено бесіди зі студентами щодо кількості, якості і ефективності виконання завдань творчого характеру, а також труднощів, з якими вони стикаються. Більшість студентів зазначають, що «легше і швидше» виконувати завдання творчого характеру. Усі опитані студенти зазначають, що виконання завдань творчого характеру «потребує багато часу», «значних зусиль і творчого натхнення», «узгодженої роботи студентів між собою» (під час виконання завдань у мікрогрупах). Опитування викладачів щодо розвитку творчих здібностей студентів показало їхні прагнення розвивати творчі здібності майбутніх учителів початкової школи й активну діяльність у цьому напрямі. Серед педагогічних умов розвитку творчих здібностей студентів під час вивчення педагогічних навчальних дисциплін викладачі виділяють такі: створення творчого педагогічного середовища; використання форм, методів, прийомів і засобів навчання, які сприяють розвитку творчих здібностей студентів («переважання діалогічних методів», «використання інтерактивних технологій», «використання ІКТ», «використання творчих проєктів»); переважання творчих, науково-дослідних завдань; творча спрямованість викладача та його творчий саморозвиток; об'єктивне оцінювання досягнень студента. Водночас викладачі виділяють такі труднощі під час роботи в цьому напрямі: відсутність бажання деяких студентів виконувати творчі завдання самостійно («студенту простіше скачати готову інформацію з мережі Інтернет або законспектувати, ніж самостійно виконувати завдання творчого характеру»); відсутність мотивації; страх виступів перед

групою; шаблонність оформлення результатів; низький рівень розвитку творчого мислення.

Ключові слова: творчі здібності, оригінальність мислення, навчальний рейтинг, педагогічні умови.

The article substantiates the necessity of improving the content of pedagogical academic disciplines; forms, methods and aids of teaching students that will promote the development of their creative abilities. The experimental research was being conducted in T. Shevchenko National University "Chernihiv Colehium". The aim of the study was to determine the level of students' creative abilities development, the correlation between the level of a student's creative abilities development and his academic progress, the students and teachers' attitude towards doing the creative tasks in the process of studying pedagogical academic disciplines. To achieve the aim, the following methods of scientific and pedagogical research were used: questioning, testing, a conversation, the analysis of the process and products of activity. To determine the level of the creative abilities development, we were guided by the following indicators: originality, flexibility and speed of thinking, in accordance with which 3 levels of their development (low, average and high) were distinguished. The results of the generalization of the students' creative abilities components diagnostics showed that 8% of the students had a low level of the creative abilities development, 37% – average, 55% – high. The highest rates of originality and speed of thinking (45%, 65% respectively) were shown by the students with a high academic progress. A high level of thinking flexibility was found in 93% of the students. The dependence of this indicator on learning outcomes was not revealed. Besides the conversations with the students on the quantity, quality and effectiveness of doing creative tasks, as well as the difficulties they face with, were held. Most students point out that it is "easier and faster" to do the reproductive tasks ("to find or write down some certain information"), but it is "more interesting" to do the creative tasks. All the students interviewed indicate that doing the creative tasks "requires a lot of time", "significant efforts and creative inspiration", "the students' coordinated work among themselves" (while doing the tasks in microgroups). The survey of the lecturers on the development of the students' creative abilities showed their intention to develop future primary school teachers' creative abilities and active work in this direction. Among the pedagogical conditions of the students' creative abilities development during the study of pedagogical academic disciplines the lecturers distinguish the following: making a creative pedagogical environment; the use of forms, methods, techniques and teaching aids that promote the development of students' creative abilities ("the predominance of dialogical methods", "the use of interactive technologies", "the use of ICT", "the use of creative projects"); the predominance of creative, research tasks; the creative orientation of the lecturer and his creative self-development; the objective assessment of the student's achievements. However, working in this direction the lecturers point out such difficulties: the lack of some students' desire to do the creative tasks independently ("it is easier for the student to download the ready information from the Internet or to summarize it than to do the creative tasks independently"); the lack of motivation; the fear to speak in front of the group; the routine in designing the results; the low level of creative thinking.

Key words: creative abilities, originality of thinking, academic rating, pedagogical conditions.

УДК 378:373.3.091.12.011.3–051:159.954
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-14-1-24>

Лимар Ю.М.,

канд. пед. наук, доцент кафедри дошкільної та початкової освіти Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка

Ігнатова К.В.,

студентка магістратури факультету дошкільної, початкової освіти і мистецтв Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

Постановка проблеми в загальному вигляді.

На сучасному етапі відбуваються істотні зміни, які суттєво впливають на розвиток вищої освіти. Передусім це стосується підготовки майбутніх учителів Нової української школи. Сучасний педагог має бути ініціативним, творчим, здатним ухвалювати нестандартні рішення. Такі вимоги зумовлюють необхідність модернізації змісту, форм, методів його підготовки, створення умов для розвитку його творчих здібностей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблема розвитку творчих здібностей особистості та творчої професійної діяльності вчителя, а також особливості професійної підготовки майбутніх учителів у цьому напрямі досить давно цікавила науковців. Зокрема, ці питання досліджували Ю.П. Азаров, Ю.К. Бабанський, В.І. Загвязинський, В.А. Кан-Калик, Н.В. Кічук, Ю.М. Кулюткін, М.Д. Нікандров, М.М. Поташник, С.О. Сисоєва, Р.П. Скульський та ін. Теоретичні засади творчого процесу, сутність та структуру творчих здібностей особистості висвітлено в роботах В.І. Андреева, Л.С. Виготського, В.В. Клименка, О.Н. Лука, О.М. Матюшкіна, В.О. Моляко, В.А. Роменця й ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз наукових досліджень, нормативних документів щодо особливостей роботи вчителя в Новій українській школі, а також педагогічного досвіду вчителів перших класів й учителів других класів, які пілотують Державний стандарт початкової освіти, свідчить про необхідність здійснення досліджень, спрямованих на вдосконалення фахової підготовки майбутніх учителів до творчої професійної діяльності. Зокрема потребують удосконалення зміст педагогічних навчальних дисциплін; форми, методи й засоби навчання студентів, які сприятимуть розвитку їхніх творчих здібностей.

Мета статті – проаналізувати результати діагностики творчих здібностей майбутніх учителів початкової школи; з'ясувати ставлення студентів і викладачів до виконання завдань творчого характеру під час вивчення педагогічних навчальних дисциплін.

Виклад основного матеріалу. Експериментальне дослідження проводилось на базі Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка. До експериментального дослідження залучено 31 студент III курсу факультету дошкільної, початкової освіти і мистецтв спеціальності «Початкова освіта».

Мета експериментального дослідження полягала у виявленні: рівня розвитку творчих здібностей студентів; співвідношення між рівнем розвитку творчих здібностей студента та його академічною успішністю; ставлення студентів і викладачів до виконання завдань творчого характеру у процесі вивчення педагогічних навчальних дисциплін.

У дослідженні використано такі методи: анкетування, тестування, бесіду, спостереження, аналіз процесу і продуктів діяльності (аналіз журналу академічної успішності студентів).

Для виявлення та розвитку творчих здібностей учені рекомендують керуватись такими показниками творчої особистості: оригінальність, гнучкість і швидкість мислення [1; 3]. Ми у своєму дослідженні також керувалися цими показниками для виявлення рівня розвитку творчих здібностей майбутніх учителів початкової школи.

Рівень розвитку загальних творчих здібностей студентів визначали за допомогою анкетування [3], творчого мислення – за методикою Е. Вартега «Кола» [1]. За результатами обробки отриманих матеріалів визначали три показники творчого мислення: швидкість, гнучкість і оригінальність. Показник швидкості визначали за загальною кількістю використаних кіл для малюнків. Гнучкість мислення встановлювали за кількістю категорій, у які можуть бути об'єднані малюнки. Оригінальними вважали малюнки, які трапляються у вибірці поодинокі. Відповідно до цих показників визначено три рівні їхнього розвитку (низький, середній і високий).

Для встановлення показників підраховували загальну кількість варіантів відповідей, частку певного рівня розвитку творчих здібностей у загальній кількості опитаних, визначили середньоарифметичний показник для кожної групи.

Результати анкетування свідчать, що більшість опитаних студентів мають середній рівень загального творчого потенціалу – 65%. Високий показник загальних творчих здібностей показали 29% студентів, а низький – лише 6%.

Отримані результати узгоджуються з показниками оригінальності мислення, отриманими за методикою Е. Вартега [1]. Так, загальний рівень оригінальності мислення в опитаних був здебільшого середнім (61%). Високий рівень оригінальності мали 29% студентів, а низький – 9%. Середній бал оригінальності мислення в усій вибірці становив 6,3, що відповідає середньому рівню.

Під час оброблення результатів констатувального етапу експериментального дослідження роботи студентів було умовно об'єднано за навчальним рейтингом у дві групи. До першої групи включено роботи студентів, які мають середній бал успішності від 4,1 до 5, до другої – роботи студентів, які мають середній бал від 3,1 до 4.

Під час порівняння оригінальності мислення студентів різних груп встановлено, що цей показник виявився вищим у студентів, які мали кращі результати навчання. Так, у групи студентів, які мали середній бал від 4,1 до 5, високий рівень оригінальності мислення виявляли 45%, середній – 48%, низький – 6%. У студентів, які мали середній бал від 3,1 до 4, високий рівень показали

26%, середній – 61%, низький – 13%. Отже, середній бал оригінальності мислення у студентів, які мали кращі результати навчання, був вищим (45%) порівняно з іншою групою (26%).

За показниками гнучкості мислення групи студентів із різними результатами навчання суттєво не відрізнялися. Середній бал у студентів, які мали середній бал від 3,1 до 4 у навчанні, становив 6%, а у студентів, які мали середній бал від 4,1 до 5, був дещо вищим – 9%. Обидва результати відповідають високому рівню гнучкості мислення. Усі студенти, які мали кращу успішність, виявили високий рівень сформованості цього показника. Серед студентів, які мали гірші результати в навчанні, високий рівень гнучкості мислення показали 93%.

За результатами порівняння швидкості мислення, студенти різних груп мають суттєві відмінності. Так, у студентів, які мали середній бал від 4,1 до 5, виявлено переважання високої швидкості мислення над середньою (65% і 35% відповідно). Студенти, які вирізнялися меншою успішністю, здебільшого мали середній показник швидкості мислення (65%). Високий рівень виявили лише 29% опитаних. У цій групі виявлено студентів із низькою швидкістю мислення (6%).

Результати узагальнення діагностики компонентів творчих здібностей студентів показали, що низький рівень розвитку творчих здібностей мають 8%, середній – 37%, високий – 55% студентів. Найбільш високі показники оригінальності та швидкості мислення (45% і 65% відповідно) показали студенти з високою академічною успішністю. Високий рівень розвитку гнучкості мислення виявлено в 93% студентів. Залежності цього показника від результатів навчання виявлено не було.

Також проведено опитування викладачів щодо розвитку творчих здібностей студентів. В опитуванні взяли участь 6 викладачів кафедри дошкільної та початкової освіти Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка, які викладають педагогічні навчальні дисципліни. Аналіз результатів анкетування свідчить про усвідомлення всіма опитаними викладачами необхідності розвитку творчих здібностей майбутніх учителів початкової школи та їхню діяльність у цьому напрямі.

Серед педагогічних умов розвитку творчих здібностей студентів під час вивчення педагогічних навчальних дисциплін викладачі виділяють такі:

- створення творчого педагогічного середовища, або «позитивного емоційного мікроклімату»;
- використання форм, методів, прийомів і засобів навчання, які сприяють розвитку творчих здібностей студентів («переважання діалогічних методів», «використання інтерактивних технологій», «використання ІКТ», «використання творчих проєктів»);
- переважання творчих, науково-дослідних завдань;

– творча спрямованість викладача та його творчий саморозвиток («тільки творчий викладач може створити умови для розвитку творчих здібностей студентів»);

– об'єктивне оцінювання досягнень студента.

Як підкреслюють О.П. Демченко й І. Капуле, у контексті підготовки майбутніх спеціалістів психолого-педагогічного профілю варто робити акцент на розвитку творчих здібностей студентів, їхнього дивергентного мислення, педагогічної інтуїції, здатності нестандартно й швидко вирішувати педагогічні проблеми, схильності до імпровізації, акторських здібностей тощо [2, с. 29–30]. Так, під час проведення занять і організації самостійної роботи студентів із педагогічних навчальних дисциплін усі викладачі, які брали участь в опитуванні, зазначили, що вони намагаються якомога частіше залучати студентів до виконання завдань творчого характеру. Водночас їх виконання здебільшого не є обов'язковим, а виконується за власною ініціативою студентів.

Серед прикладів завдань творчого характеру, які використовують опитані викладачі, такі: написання наукових статей або тез (студенти самостійно обирають тему, опрацьовують літературні джерела, досліджують стан цієї проблеми в педагогічній практиці, формулюють висновки); виконання курсових проєктів; виготовлення лепбуків (вибір тематики, постановка завдань, дизайн матеріалів, оформлення презентації й ін.); складання опорної схеми певної педагогічної технології та створення девізу для неї; розроблення або добір завдань із використання інноваційних технологій; розроблення дидактичних матеріалів до обраної теми; складання казок, написання віршів.

Серед труднощів, які виникають під час розвитку творчих здібностей у студентів, викладачі виділяють такі: відсутність бажання в деяких студентів виконувати творчі завдання самостійно («студенту простіше скачати готову інформацію з мережі Інтернет або законспектувати, ніж самостійно виконувати завдання творчого характеру»); відсутність мотивації; страх виступів перед групою; шаблонність оформлення результатів; низький рівень розвитку творчого мислення.

Також проведено бесіди зі студентами щодо кількості, якості й ефективності виконання завдань творчого характеру, а також труднощів, з якими вони водночас стикаються. Більшість студентів зазначають, що «легше і швидше» виконувати завдання репродуктивного характеру («знайти або законспектувати якусь інформацію»), однак «набагато цікавіше» виконувати завдання творчого характеру. Усі опитані студенти зазначають, що виконання завдань творчого характеру «потребує багато часу», «значних зусиль і творчого натхнення», «узгодженої роботи студентів

між собою» (під час виконання завдань у мікрогрупах).

Студенти зазначають низку труднощів роботи над завданнями творчого характеру, а саме: їх виконання потребує багато часу; не завжди об'єктивне оцінювання викладчем індивідуального внеску студента під час виконання таких завдань у мікрогрупі; часте виконання таких завдань може призвести до надмірного перевантаження студентів.

Висновки. Отже, результати діагностування компонентів творчих здібностей майбутніх учителів початкової школи показали переважання високого й середнього рівнів їхнього розвитку. Проаналізовано результати опитування студентів і викладачів щодо їхнього ставлення, використання завдань творчого характеру під час вивчення педагогічних навчальних дисциплін, а також труднощів, які водночас виникають.

Перспективи подальших досліджень у даному напрямі вбачаємо в розробленні та впровадженні

системи завдань творчого характеру для майбутніх учителів початкових класів у процесі вивчення педагогічних навчальних дисциплін.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Головей Л.А., Рыбалко Е.Ф. Практикум по возрастной психологии. Санкт-Петербург, 2002. 694 с.
2. Демченко Е.П., Капуле И. Формирование креативной компетентности будущих педагогов в контексте подготовки к работе с одаренными детьми. *Young Scientist (Молодий вчений)*. 2018. № 5.2. (57.2). С. 28–35.
3. Ильин Е.П. Психология творчества, креативности, одаренности. Санкт-Петербург, 2009. 448 с.
4. Лимар Ю.М. Підготовка майбутніх учителів до проведення ранкових зустрічей у початковій школі. Педагогічна освіта: теорія і практика : збірник наукових праць / Кам'янець-Подільський нац. ун-т ім. Івана Огієнка ; Ін-т педагогіки НАПН України ; гол. ред. В.М. Лабунець. Вип. 25 (2–2018). Ч. 2. Кам'янець-Подільський, 2018. С. 180–185.
5. Янцур М.С. Професійна психодіагностика : практикум. Київ : МПУ ДЦЗ, МОУ РДПІ, 1995. 224 с.